

АКТУАЛЬНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ (проблемні аспекти)

© Антоніна Токарська, 2002

Наявність у законодавчій практиці і у правотворчості термінологічних елементів, що вимагають критичного осмислення, становить одну із актуальних проблем політики права. Увагу привертають правничі терміни, що мають ряд лексичних відповідників (паралелей), зокрема ті, що стосуються міжнародного права. Уніфікація терміоелементів – необхідна умова адекватного сприйняття правничого тексту, професійного відтворення його під час перекладу.

Existence in legislative practice and in law creative work of terminological elements that demand their critical comprehension is one of the urgent questions of law policy. Our attention is turned to law terms having series of lexical equivalents particularly those deal with international law. Unification of term-elements is the requisite condition for the adequate law text perception and for the professional reproducing while translation.

Генетична неоднорідність сучасної української правничої термінології сформована на основі об'єктивного і закономірного співіснування національної та інтернаціональної підсистем. Процеси поєднання у такій особливій знаковій системі, як юридична, пояснюються кількома причинами.

Україна, “як суб’єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере активну участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів” [1, с.1165] держави у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Міжнародні договори України укладаються з іноземними та міжнародними організаціями від імені України, уряду, міністерств та інших органів державної виконавчої влади. Від імені України укладаються міжнародні політичні, територіальні та мирні договори; ті, що стосуються прав та свобод людини; договори про громадянство, про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях та ін.

В умовах реформування правової системи, активної законотворчої діяльності завдання як правників, так і мовознавців полягає в тому, щоб піддати правову норму т. зв. критиці, метою якої є встановити чи дана норма є чинною правовою нормою, а також забезпечити правильний (автентичний) текст норми, викладеної у письмовій формі.

Постійна зміна життєвих обставин вимагає такої ж адекватної оцінки законодавчого характеру. У зв'язку з історичною зумовленістю наших пізнавальних інструментів виникає потреба заново оцінювати методологічний арсенал. Відома недосконалість статей Кримінального кодексу України, Адміністративного кодексу України, Цивільного кодексу України та інших.

Щоб позбутися “патологій” чинного законодавства, потрібний критичний аналіз їх причин, а це означає, що догматична юриспруденція ніби вимушена переходити від застосування права до відносно самостійної правотворчості. Тут догматика стикається із *політикою права*, наймолодшою галуззю юриспруденції.

Поняття *критика патологій* у юриспруденції – це поняття Нового часу, якого не знало правознавство попередніх поколінь. На сучасному етапі розвитку юридичної науки (після Бальтасара Грасіана – і – Моралеса (1601–1658)) воно відновлене філософом права, нашим сучасником Костянтином Жолем.

Політика права бере початок від критики чинного права і займається питаннями правотворчості. Об’єктом цієї галузі є питання не про чинний закон, а про закон, який має бути виданий і повинен діяти у зв’язку з новими соціальними потребами. Такий перспективний погляд пов’язаний із оцінюванням лексико-термінологічних основ законодавчих актів.

Тому варто вести мову із приводу тих проблемних аспектів, які у перспективі варто було б усунути, а мовний виклад окремих статей удосконалити.

В юридичній терміносистемі української мови особливе місце з-поміж поширених понять займають номінації на позначення міжнародних стосунків між державами, що виникають у результаті спільної боротьби зі злочинністю та реалізацією курсу на здійснення взаємної допомоги.

На синхронному рівні у сучасній правничій мові можна виділити підсистему, пов’язану із міжнародними правовими діями, а в ній – як значний пласт лексики – спільнослов’янські назви, та більш давні запозичення і нові.

Інтернаціоналізми – це той шар термінологіки, який перебуває завжди під увагою мовознавців. Іншомовні елементи, пов’язані із транснаціональним характером злочинності, активно функціонують у сучасній українській мові, незважаючи на критичне ставлення до них. На даній основі виникають так звані лексичні паралелізми.

Процеси суспільного розвитку відображають активну протидію наростанню злочинності, появи нових її форм. На цій основі формується змінена система української термінології.

Ознака нового часу відображена в неусталеності та неуніфікованості термінів, що потрапляють у національну мову через посередництво з інших мов-продуцентів. Таких варіантів номінації виникає кілька. Таким чином два і більше терміни, що позначають одне і те ж поняття, називаються лексичними паралелізмами, стають ознакою новосформованої системи. Наприклад: *рекет, вимагання, вимагательство; проституція, сексуальні послуги, секс-бізнес*

Так, термінолексема *торгівля жінками* має кілька паралельних номінацій. Кожна з них запропонована різними міжнародними організаціями: Європол, Європейською Комісією, Міжнародною організацією з питань міграції (МОМ), Радою Європи (Парламентська Асамблея). Ряд термінологічних словосполучень – лексичних паралелізмів – набуває такого вигляду: *торгівля жінками; торгівля жінками і примусова проституція; експлуатація проституції; торгівля жінками з метою надання так званих сексуальних послуг; торгівля жінками для цілей сексуальної експлуатації; транснаціональна торгівля жінками; тіньовий ринок жінок у процесі глобалізації; торгівля жінками як тіньова економіка*. До ряду цих понять долучають і близькі за змістом (синонімічні) – секс – бізнес; секс – індустрія; сексуальне насильство та дискримінація.

У Кримінальному кодексі України (К., 2001) ст. 149 використовує *термін сексуальна експлуатація*. Ст. 303 цього ж Кодексу під назвою “Проституція” або примушування чи

втягнення до заняття проституцією”... фіксує термін *примушування чи втягнення у заняття проституцією* [2, с.1104].

В англійській мові термін *торгівля жінками* (white slavery) має у законодавчих актах (1910, 1986) уточнене і розширене поняття у вигляді термінологічного словосполучення *торгівля жінками або дівчатами і злочини, пов'язані з цим паралельно* [3, с.1321]

У німецькій мові, як і в українській, зафіксовані лексичні паралелізми: die Zwangsprostitution – *примусова проституція* і die Prostitutionsausnutzung – *експлуатація проституції* і зафіксований паралельний варіант терміна Frauen – handle für die Sexausnutzung – *торгівля жінками для сексуальної експлуатації* [4, с.1003].

У законодавстві Німеччини активно функціонують і терміни *нелегальна торгівля, контрабанда людей, торгівля жінками* [4, с.569].

У французькій мові зафіксований такий же розгалужений спектр термінологіки на позначення *торгівлі жінками*: le marche des femmes: la prostitution de la contrainte – *примусова проституція*; l'exploitation de la prostitution – *експлуатація проституції*; le marche des femmes pour le but de l'exploitation sexuelle – *торгівля жінками з метою сексуальних експлуатацій* [5, с. 189,173,315].

Терміном, запропонованим ОБСС, стала терміносполука *контрабанда людей*. У Сполучених Штатах Америки користуються терміном *нелегальна торгівля*, що означає вербування, викрадення людей або її організацію, передачу з рук у руки, переховування або перевезення особи під загрозою застосування сили чи примушення, шляхом шахрайства, введення в оману або шляхом купівлі- продажу, обміну, передачі або одержання особи з метою обернення цієї особи у примусове рабство, поневолення або застосування щодо неї подібної до рабства практики, примушення до підневільної праці чи служби або інші різновиди кримінальної експлуатації

Лексичні паралелізми утворені, як правило, через наявність кількох іншомовних варіантів, по – друге, через намагання українських мовознавців – термінологів і правників запропонувати найбільш адаптовані до умов практики термінологічні відповідники. У підсумку це і створює проблему, яка програмується на далеку перспективу. Адже через поширений характер сучасної злочинності взаємозв'язки держав світу триватимуть і поглиблюватимуться. Однак номінації однієї і тієї ж злочинної дії різними за фонетичним складом, за походженням термінами не сприятимуть установленню співпраці представників структур різних держав і швидкому їх порозумінню.

Отже, у міжнародній практиці наявний різнобій у використанні термінів на позначення одного і того ж поняття. На нашу думку, критерієм відбору того чи іншого терміна має бути принцип уніфікації, і якщо мова йде про злочинність, що поширюється поза межі держави, то номінація тих чи інших понять особливо має враховувати принцип інтернаціоналізації, адекватної співвіднесеності із термінами, що наявні в міжнародній практиці. Цим можна уникнути семантичної ізольованості кожної мови, неоднакових асоціативних відтінків у сприйнятті термінів, їх тлумачень, а найголовніше – удосконалити переклад спеціальних правничих текстів з однієї мови на іншу.

1. Закон України про міжнародні договори України // Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – К.: Юрінком, 1996. – 1165с. 2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. – К.: Каннон, 2002. – 1104с. 3. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, 1989. –1579с. 4. Большой русско-немецкий словарь. – М.: Рус. яз., 2001. – 1302с. 5. Немецко-русский словарь. – М.: Рус. яз., 1992. – 871с. 6. К.А.Ганишина. Французско-русский словарь. – М.: Рус. яз., 1977. – С.189, 173, 315. 7. В.Б.Бурбело, Г.Ф.Венгреневська. Словник французько-український, українсько-французький. – К.: Ірпінь, 1994. – С.37, 106.